

ANDREJAUS PIONTKOVSKIO RUSIJA*

Rusų politologo ir publicisto Andrejaus Piontkovskio naujausia knyga *Nemylima šalis* daug ką pasako apie paties autoriaus labai nemėgstamą Rusijos prezidentą Vladimirą Putiną, dar daugiau – apie šioje šalyje susiklosčiusią politinę situaciją bei atmosferą, bet bene daugiausia ji pasako apie patį A. Piontkovskį ir jo tipo nepriklausomus politikos komentatorius bei dabartinio Rusijos režimo kritikus.

Žinoma, apie Rusiją galima rašyti įvairiai. Vieni pradeda mistifikuoti rusus ir vaizduoti juos kone kaip vergų tautą – kaip didžiausius kritiško proto, nepriklausomo mąstymo ir laisvės priešus. Toks iš esmės rusofobiškas argumentas yra pavojingas vien tuo, kad leidžia „kritikams“ lengvai koketuoti su koku tik nori režimu ir galiausiai pateisinti bet kokias politines praktikas – o kaip kitaip esą valdyti vergus? Galima pulti į kitą tautinės mistikos atmainą ir pradėti vaizduoti Rusiją kaip ypatingo likimo ir istorinės misijos šalį, kuriai nepakeliui su Europa ir jos vertybėmis. Įdomu, kad abi minėtos argumentacijos kryptys yra itin patogios, nes iš esmės yra persunktos istorinio ir kultūrinio determinizmo, todėl niekuo neįpareigoja ir atpalaiduoja nuo veiksmingos alternatyvos paieškų.

Nieko panašaus nerasime A. Piontkovskio knygoje. Autorius vienam kitam lietuvių žurnalistui bei komentatoriui yra pažįstamas savo aštriomis, tiksliomis minties formuluotėmis ir taikliais politinės situ-

* Андрей Пионтковский. Нелюбимая страна. Москва: Яблоко, 2006. 139 с.

acijos Rusijoje ir kitose šalyse vertinimais, kuriais ne kartą buvo galima mėgautis Vilniaus forumuose – žymusis rusų politologas tapo nuolatiniu Rytų Europos intelektualų forumų, kasmet vykstančių Vilniuje, dalyviu. Jis kaip diena ir naktis skiriasi nuo politologais ir politikos analitikais save vadinančių polittechnologų bei užkulisinių politinės scenos veikėjų, kurių iki šios pakanka ne tik Rusijoje, bet ir Lietuvoje. A. Piontkovskis yra iš tikrųjų politikos analitikas ir komentatorius, o ne galios lauko kūrėjas bei dalyvis, besimaskuojantis kaip nuo pasaulio atsijęs išminčius.

Jo išeities pozicija labai paprasta – netiesa, kad Rusijai nereikia laisvės ir demokratijos. Melas, kad Rusija pati grėžiasi nuo europietiškių vertybių. Dėl šalies atbloškimo toli atgal nuo tų laisvės ir demokratijos vilčių, kuriomis ji gyveno dar Boriso Jelcino prezidentavimo laikais, kalta ne rusų tauta ir jos politiniai įpročiai, o šalį ir tautą demoralizuojantis politinis elitas bei jo veiksmai. Atsakomybė tenka ne „kaip reikia“ balsuojančiam ir valdžiai besąlygiškai paklūstančiam mažajam žmogui, o galią turintiesiems ir manipuliuojantiems viešąja nuomone. Man Vilniaus forume yra tekę girdėti A. Piontkovskio diskusiją su garsiu rusų istoriku Jurijumi Afanasjevu, kuris teigė, jog vis dėlto Rusijos istorija yra tokia, kad XX amžiuje moderniosios vergovės formos joje aiškiai nustelbė laisvės pradus. Tad ko tikėtis iš vergo ar pusiau vergo, kuriam laisvė pačiu geriausiu atveju tėra viso labo tik knyginė informacija arba nekenčiamų Vakarų gyvenimo faktas?

A. Piontkovskis nesutiko su šia pozicija ir teigė, jog laisvę galima sugriauti bet kurioje šalyje, todėl Rusija nėra kokia nors išimtis. Anot jo, 1991 metų įvykiai ir visuomenės vaidmuo pučo metu aiškiai įrodė visam pasauliui, kad pati Rusija siekė nusimesti komunizmo ir partokratijos jungą nuo pečių, nelaukdama jokių stebuklų iš JAV ar kitų Vakarų šalių. Apskritai tautos negalima besąlygiškai kaltinti dėl šalies politinio likimo, nes atsakomybė už jį galiausiai tenka galią turintiesiems.

Šioje A. Piontkovskio laikysenoje esama ir liberalaus patriotizmo, ir visiško lojalumo savo šaliai, ir tikro dvasios aristokratizmo. Ne veltui jis pabrėžia, kad savo priklausomybę rusų tautai laiko ne tik

savo nelaime (žinoma, jis čia turi omenyje dabartinį Kremliaus režimą), bet ir garbe. Apskritai jis šioje knygoje išskyla kaip XIX a. vidurio garsiųjų istorinių rusų slavofilų ir vakariečių (zapadnikų) debatų tęsėjas. Neperdedant galima teigti, kad A. Piontkovskio istorinis, politinis ir interpretacinis kontekstas būtų neįmanomas be Aleksandro Radiščevo, Piotro Čaadajeva, Aleksandro Gerceno.

Nemylima šalis neretai kelia stiprias asociacijas su ta politine ir filosofine rusų literatūra, kuri gimė Nikolajaus I epochoje – visų pirma su genialiais P. Čaadajeva *Filosofiniais laiškais* (ypač pirmuoju laišku). Sykiu A. Piontkovskis priklauso tai politikos analitikų kategorijai, kurią būtų galima įvardyti kaip nesisteminius žmones, oficialiai pozicijai alternatyvios vizijos žmones, kitamanius (anglai juos pavadintų *dissenting political thinkers*), turinčius gerokai stipresnes atramas tarptautinėje akademinėje sferoje, nei pačioje Rusijoje. Jo idėjinės ištakos akivaizdžiai veda į sovietinių disidentų kūrybą – poleminės aistros ir idėjinės kovos kupiną Andrejaus Amalriko, Andrejaus Siniavskio, Grigorijaus Pomeranco, Vladimiro Bukovskio publicistiką.

A. Piontkovskis – volteriškas intelektualas tikraja šių žodžių prasme. Aistringas, kandus, negailestingas, kupinas poleminio temperamento, bet sykiu elegantiškas ir lengvas. Lakus publicisto stilius gali leisti racionalaus pasirinkimo teorijos atstovams ar juolab matemati- nių modelių ir statistikos bei kiekybinių metodų gerbėjams politologijoje abejoti jo analizės moksliskumu. Bet tai iliuzija. Akylesniam analitikui netrunka paaiškėti, kad už A. Piontkovskio tariamo lengvumo ir publicistinio stiliaus (beje, stiliaus ir rašymo meno požiūriu tai yra aukštasis pilotažas socialiniuose moksluose, apie kurį tegali pasvajoti medinės, negyvos ir nepaskaitomos kalbos atstovai) slypi tvirti politinių sistemų lyginamosios analizės ir politinės kaitos teorijos pamatai. Beje, tokio atvirumo komentatoriai nūdienos Vakaruose jau yra tapę didelė retenybė. Politinio korektiškumo – arba, paprastai tariant, baimės, konformizmo, pataikavimo biurokratijai, naujosios „aksominės“ cenzūros ir oportunisto, kuriuos mes ir vadiname politiniu korektiškumu – epochoje jo mintys skamba taip drąsiai, jog susi-

mąstai, kad tik Rytų Europos intelektualai ir begali imtis tokios neoramentuotos ir nepasaldintos tiesosakos.

A. Piontkovskio rašyme esama intelektualinės bei analitinės dramaturgijos ir įtampų, kurias, kaip minėta, galima drąsiai lyginti su dramatišku P. Čaadajevio minties ir kalbos pulsavimu. Tikrai čaadajeviškai nuskamba jo žodžiai apie tai, kad „nėra labiau atomizuoto socialumo už Rusijos“, kad „mes – dulkės vėjyje, o Putinas – mūsų prezidentas“ (55 p.). Kitoje vietoje V. Putinas vadinamas Rusijos sau paskelbtu ir neapskundžiamu nuosprendžiu (71 p.). Šioje knygoje, analizuojančioje dabartinio Kremliaus sunkiai maskuojamą neapykantą Vakarams ir išpėjančioje skaitytojus apie V. Putino administracijos pasiryžimą remti pačius reakcingiausius pasaulio režimus ir ginkluoti pačias destruktiviausias bei pavojingiausias pasaulio šalis vien tam, kad būtų sunaikintas vadinamojo vienpolio pasaulio modelis, t. y. JAV vyravimas, galima aptikti ne tik analitinių išvalgų, bet ir puikios informacijos apie Rusijos socialinius bei politinius procesus.

Sykiu A. Piontkovskio stiprybė slypi jo humanitarinėje orientacijoje. Kitaip nei pozityvistinio ar technokratinio ir polittechnologinio sukirpimo politikos mokslininkai, jis atsakymų į didžiąsias modernybės sukeltas politikos dilemas bei įtampas ieško filosofijoje ir literatūroje, o ne interesų ar grupių konfliktuose ir apskritai instrumentinio veikimo srityje. Jo rašymas yra persiėmęs ne tik teoriškai gilia, analitiškai rafinuota ir humanistine žurnalistika (kurios, deja, net užuominų nesimato Lietuvoje), bet ir primena tą analizės ir polemienio stiliaus dermę, kurią tarp lietuvių politologų yra pavykę išplėtoti tik išeivijos politikos mąstytojui Aleksandrui Štromui – beje, taip pat tikram humanitarui tarp techniškai mąstančių politologų. Kita vertus, stiprus humanitarinis pradas, filosofijos, sociologijos, politinės analizės ir intelektualios žurnalistikos dermė A. Piontkovskio knygoje primena ir puikius Boriso Paramonovo pasažus apie kultūros kodus Rusijos politikoje.

Beje, meistriškas simbolinių kultūros kodų ir stiliaus inercijos ar istoriškai įsišaknijusių fobijų bei politinių retorikų atidengimas, lydi-

mas tariamai gilios politinės logikos demaskavimo, yra būdingas A. Piontkovskio rašymo ir mąstymo bruožas. Tai – rafinuota teksto interpretacijos ir sykiu istorinės politinės hermeneutikos meistrystė, leidžianti griebtis literatūros ir kultūros kodų ten, kur struktūrų, institucijų bei rutinizuotų politinių praktikų kalba nesako nieko. Iš tikrųjų – kaip būtų galima susivokti Rusijos politikoje be politinės satyros, politinių fantazijų, parodijų ir juoko – be Nikolajaus Leskovo, Michailo Saltykovo-Ščedrino, Michailo Zoščenkos, Andrejaus Platono ir apskritai Serapijono brolių sąjūdžio?

Didžiojoje Britanijoje įmanoma būti politikos analitiku prastai išmanant Thomą More'ą, Jonathaną Swiftą ar G. K. Chestertoną (žinoma, tai gerokai sumenkina analizės lygį, bet nedaro jos neįmanomos). Prancūzijoje taip pat vis dėlto galima analizuoti politikos procesus, praktikas, logikas ir diskursus nelabai giliai išmanant Voltaire'ą ar Denis Diderot. Abiem atvejais egzistuoja aiškios perskyros, politinės skaidos ir kairės–dešinės skirtumų logikos. Rusijoje šios perskyros ir logikos neveikia, todėl tenka griebtis nelengvos hermeneutikos. Tokie šalyje (iš dalies gal net Lietuvoje, nepaisant mūsų gerokai didesnės sėkmės demokratizuojant politinę santvarką ir visuomenę) tiesiog neįmanoma suprasti politikos nenusimanant apie literatūrą ir kultūrą, nesusivokiant ideologinėse, religinėse, geopolitinėse ir imperinėse įtampose bei apskritai visame kultūroje ir kalboje ištirpdytame galios lauke. Tad geras politologas ten (jei tik jis, žinoma, nėra paprasčiausias polittechnologas ar viešųjų ryšių specialistas) visada yra kultūros interpretatorius, jos simbolinių kodų bei logikų meistras.

Beje, A. Piontkovskio atveju tai pasakytina ne vien apie Rusijos procesus ir sąmoningumo trajektorijų analizę. Ko verta, pavyzdžiui, jo įžvalga apie tai, kad nūdienos islamui labiau už visas kitas revoliucijas būtina seksualinė revoliucija, kuri pagaliau išvaduotų moterį nuo to pažeminimo, kuris lydi ją nuo ikimodernųjų laikų ir kuris atrodo tiesiog pamėkliškai XXI amžiaus pasaulyje. Pasak jo, musulmonų šalims katastrofiškai stinga ne tiek paties tikėjimo reformavimo, kiek moters išvadavimo bei požiūrio į vyro ir moters santykius perkėlimo

į modernųjį pasaulį. Apskritai religinį tamsybiškumą (ką anglai vadiną *bigotry*, o rusai – *мракобесие*) A. Piontkovskis sieja su fanatizmu kaip specifiskai vyrišku fenomenu ontologine prasme: jis fanatizmą interpretuoja kaip seksualiai frustruoto, nelaisvo ir agresyvaus vyro kone metafizinę neapykantą moteriai (107–111 p.).

A. Piontkovskis teigia, jog ne krikščionybės ir islamo konfrontacijos reikia mums šiandien (anot jo, seniai moderuota ir su moderniuoju pasauliu sutaikyta krikščionybė Europoje neturi ką priešpriešinti islamui), o minties ir moters laisvės. Anot A. Piontkovskio, tikri europiečiai privalo kovoti už laisvą mąstymą ir laisvą moterį – jei reikia, prieš tuos, kurie tai neigia. Suraskite šiandien bent dešimtį Vakarų Europos politikų, kurie išdrįstų atvirai šitą pasakyti. Apskritai sunku šiandien tikėtis atviro nūdienos Europą suformavusios Švietimo epochos idealų palaikymo. Ką gi, nebe pirmą kartą moderniosios minties istorijoje rytų europiečiai Europos idėją ir minties laisvę gina karščiau ir drąsiai už vakarų europiečius.

Skaitant *Nemyliną šalį* mane nuolat aplanko mintis apie žodžius, kuriuos Vilniaus forume yra pasakęs didis lenkų disidentas, žurnalistas ir publicistas Adamas Michnikas. Paklaustas apie rusų kalbos išplitimo pavojų Rytų Europoje ir destruktivią jos įtaką, A. Michnikas atsakė, jog jam rusų kalba yra visų pirma drąsos ir laisvės kalba, pridurdamas, jog tik intelektualiniai ir politiniai impotentai gali bijoti rusų kalbos. Man regis, A. Piontkovskio idėjos kaip niekas kitas šiandien sutvirtina šią A. Michniko mintį.

Svarbiausia, kad A. Piontkovskis mums dar kartą primena, kaip svarbu kuo rimčiausiai tyrinėti Rusijos intelektualinę kultūrą, politologinę mintį ir viešosios erdvės pokyčius. Sykiu ir nenuslysti į paviršutinišką Rusijos visuomenės, politikos bei kultūros situacijos vertinimą. Kol yra bent vienas toks autorius kaip jis (o jų, laimei, Rusijoje yra ir daugiau), mes neturime moralinės teisės nurašyti Rusijos bendroje europiečių kovoje už laisvę ir žmogaus orumą.

LEONIDAS DONSKIS